

ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕГЛЯДУ ГОСПОДАРСЬКИХ СПРАВ В АПЕЛЯЦІЙНОМУ ПОРЯДКУ

Дрішлюк В. І.

Наукова стаття присвячена дослідженню особливостей перегляду господарських справ у порядку позовного провадження, сутності апеляційного перегляду, ролі суду й учасників процесу в апеляційному перегляді. На підставі аналізу норм чинного господарського процесуального законодавства, проекту господарського кодексу України сформульовані загальні висновки щодо особливостей перегляду господарських справ в апеляційному порядку.

Ключові слова: господарський процес, апеляційний перегляд, суд, учасники апеляційного провадження.

Научная статья посвящена исследованию особенностей пересмотра хозяйственных дел в порядке искового производства, сути апелляционного пересмотра, роли суда и участников процесса в апелляционном пересмотре. На основании анализа норм действующего хозяйственного процессуального законодательства, проекта хозяйственного кодекса Украины сформулированы общие выводы относительно особенностей пересмотра хозяйственных дел в апелляционном порядке.

Ключевые слова: хозяйственный процесс, апелляционный пересмотр, суд, участники апелляционного производства.

Scientific article investigates features of the revision of economic affairs in the claim procedure, essentially for appeal review, the court's role and actors in the appellate review. Based on the analysis of the current commercial norms of procedural law, the draft Commercial Code of Ukraine general conclusions regarding features revision of commercial affairs in the appeal.

Keywords: commercial procedure, appellate review, the court, members of appellate procedure.

Політичні, соціальні та економічні події, що відбуваються в сучасній Україні, актуалізують питання про реформування та вдосконалення чинного законодавства майже у всіх сферах суспільних відносин. Конституція України [1] встановлює, що Україна є соціальною й правовою державою, в якій людина, її життя й здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються найвищою соціальною цінністю. Конституцією гарантовано право власності та право на здійснення підприємницької діяльності. На сьогодні актуалізується питання про дотримання й гарантування прав усіх учасників господарських відносин з метою забезпечення їх ефективної для держави та суспільства діяльності. Законодавство України встановлює декілька форм захисту прав та інтересів суб'єктів господарювання, провідне місце з яких відведено судовій формі.

Відповідно до ст. 124 Конституції України [1] та Закону України "Про судоустрій та статус суддів" [2] в Україні діє система господарських судів, на яку покладено вирішення судових спорів, що виникають між суб'єктами господарювання.

Слід відзначити, що чинним законодавством України про судоустрій гарантовано право на перегляд судових рішень в апеляційному, касаційному порядку, перегляд

рішень Верховним Судом України, за нововиявленими обставинами, що разом і окремо є гарантією виправлення помилок, допущених судами при розгляді судових справ, а також гарантією об'єктивного, всебічного й законного розгляду справ, що виникають з господарських правовідносин.

Діючий Господарський процесуальний кодекс України встановлює, що підприємства, установи, організації, інші юридичні особи (також іноземні), громадяни, які здійснюють підприємницьку діяльність без створення юридичної особи й в установленому порядку набули статусу суб'єкта підприємницької діяльності (далі - підприємства та організації), мають право звертатися до господарського суду згідно зі встановленою підвідомчістю господарських справ за захистом своїх порушених або оспорюваних прав і охоронюваних законом інтересів, а також для вжиття передбачених цим Кодексом заходів, спрямованих на запобігання правопорушенням. У випадках, передбачених законодавчими актами України, до господарського суду мають право також звертатися державні та інші органи, фізичні особи, що не є суб'єктами підприємницької діяльності [3].

Питання про специфіку апеляційного перегляду нерозривно пов'язано з низкою проблем, як-то можливість укладення мирової угоди на стадії апеляції, можливість надання суду нових доказів і т.д. У цьому контексті в господарському процесі тісно переплітаються імперативні та диспозитивні засади регулювання здійснення прав суб'єктів господарсько-процесуальних відносин. Причому в останній час на перший план виходять саме диспозитивні засади регулювання судової діяльності, що також підтверджується розробленим проектом Господарського процесуального кодексу України, а відтак питання особливостей перегляду господарських справ набуває нової актуальності.

Метою статті є аналіз діючого й перспективного господарського процесуального законодавства та формулювання окремих пропозицій щодо вдосконалення його норм у частині здійснення перегляду господарських справ в апеляційному порядку в господарському процесі України.

Окремі аспекти перегляду судових рішень в апеляційному порядку були предметом розгляду не тільки вчених-процесуалістів у галузі господарського процесу, але також і цивільного, адміністративного процесу. Слід відзначити здобутки таких авторів, як Н.А. Абрамов, Л.М. Ніколенко, Т.В. Степанова, С.П. Підцерковний, О.І. Харитонova. Являють інтерес також і здобутки вчених-процесуалістів у галузі цивільного процесуального права, таких як: С.В. Васильєв, Ю.С. Червоний, М.Й. Штефан та інші.

Перегляд рішень і виправлення помилок судів першої інстанції забезпечує однакове застосування судами України норм матеріального та процесуального права. Періодично судами апеляційної інстанції проводиться узагальнення судової практики по конкретним категоріям справ, що також сприяє однаковому застосуванню закону й забезпечує законність загалом [4, 544-545].

Як зазначає М.Й. Штефан, апеляційне оскарження й

перевірка рішень і ухвал суду першої інстанції забезпечує їх законність і обґрунтованість, захист прав, свобод та інтересів осіб, які брали участь у справі, а також публічних інтересів [5, 475].

Апеляція (від лат. *appellare* - звернення) - це спосіб оскарження до суду вищої інстанції (апеляційного суду) судових актів, які не набули чинності. Нині немає однозначної відповіді на запитання, де й коли виник цей правовий інститут. Деякі науковці виникнення апеляції пов'язують із закріпленням цього інституту у XVIII ст. у Франції, а інші, такі як Ф.М. Дмитрієв, Е.А. Борисова, К.Н. Анненков, хоча й стверджують, що "апеляція" - це одне з найпізніших явищ у житті кожного народу" (з цієї думкою не можна не погодитися, адже існуванню апеляції має передувати сформування в державі як мінімум дворівневої судової системи, тобто має існувати суд вищої інстанції, до якого в подальшому подається апеляційна скарга на рішення суду нижчої інстанції), але момент виникнення цього способу оскарження судових рішень вони пов'язують з існуванням ще Римської імперії, а вже пізніше - і народів Європи [6, 296].

Серед визначальних рис апеляційного оскарження необхідно зазначити наступні:

- перегляд судових актів, що не набрали законної сили; перегляд апеляційним судом рішення на предмет правильності застосування норм законодавства, а також правильності встановлення фактичних обставин справи; перегляд справи здійснюється вищим судом; обмеження перегляду лише тими вимогами, що були предметом розгляду в суді першої інстанції;

- обмеження повноважень суду апеляційної інстанції щодо передачі справи на новий судовий розгляд.

Сторони в справі, прокурор, треті особи, особи, які не брали участь у справі, якщо господарський суд вирішив питання про їх права та обов'язки, мають право подати апеляційну скаргу на рішення місцевого господарського суду, яке не набрало законної сили. Ухвали місцевого господарського суду оскаржуються в апеляційному порядку окремо від рішення господарського суду лише у випадках, передбачених статтею 106 ГПК України. У свою чергу, ст. 106 ГПК України містить перелік з 25 ухвал, які можуть бути предметом оскарження, починаючи від ухвал про повернення позовної заяви і закінчуючи ухвалою про повернення заяви про видачу виконавчого документа за рішенням третейського суду.

Слід відзначити особливість, яка притаманна загалом господарському процесу й стосується не тільки стадії перегляду судових рішень в апеляційному порядку. Йдеться про передбачений ст. 94 ГПК обов'язок надсилати копію апеляційної скарги іншій стороні. Власне цей обов'язок конкретизується в ст. 95 ГПК - особа, яка подає апеляційну скаргу, надсилає іншій стороні в справі копію цієї скарги й доданих до неї документів, які в стороні відсутні. Прокурор, який подає апеляційну скаргу, надсилає сторонам по справі її копію й копії доданих до неї документів, які відсутні в справі. Подібні положення ми можемо зустріти й щодо порядку розгляду господарської справи в суді першої інстанції, касаційної інстанції. Водночас у цивільному процесі подібні положення відсутні. Обов'язок надсилання копії скарги лежить на суді, що слід визнати більш обґрунтованим. Виконання цього обов'язку судом усуває можливі зловживання зі сторони позивача, апелянта, що, у свою чергу, дозволяє забезпечити своєчасний початок і закінчення розгляду справи. Загалом, представляється, що такі положення

слід відобразити в господарському законодавстві, що сприятиме також і затвердженню ролі суду як судового органу й дозволить остаточно позбутися "арбітражного" відтінку його діяльності. Проект нового Господарського процесуального кодексу в ст. 257, на жаль, також залишає цей обов'язок на стороні, що оскаржує рішення.

Не менш важливим питанням, що виникає при розгляді справ в апеляційному порядку, є питання про укладення мирової угоди в господарському процесі.

Згідно з Постановою Пленуму Вищого Господарського Суду України від 17 травня 2011 р. № 7 "Про деякі питання практики застосування розділу XII Господарського процесуального кодексу України", норми ГПК щодо вчинення господарським судом першої інстанції певних процесуальних дій не застосовуються судом апеляційної інстанції у випадках, коли відповідною нормою ГПК прямо передбачено, що процесуальна дія вчиняється лише до прийняття рішення судом першої інстанції, крім передбаченого статтею 24 ГПК права залучати до участі в справі іншого відповідача, здійснити за згодою позивача заміну первісного відповідача належним відповідачем та зазначеного у статті 27 ГПК права залучити до участі в справі третіх осіб, які не заявляють самостійних вимог на предмет спору. Апеляційна інстанція не застосовує положення ГПК щодо затвердження господарським судом мирової угоди та відмови позивача від позову. Водночас відповідні положення щодо укладення мирової угоди містяться в ЦПК України, який передбачає можливість укладення мирової угоди на будь-якій стадії процесу. В якості аргументів щодо існування такого обмеження можна навести думку, що реалізація відповідного права буде тягнути за собою обов'язкове скасування рішення суду першої інстанції, що може бути ухвалено без будь-яких порушень норм права чи встановлення фактичних обставин справи. З іншого боку, обмеження прав сторін на укладення мирової угоди може негативно відобразитися на майновому положенні сторін, оскільки мирова угода може передбачати й положення щодо розстрочки виплати і т.д. І загалом, завершення справи мировою угодою свідчить про взаємні поступки сторін і небажання ухвалення "примусового" судового рішення.

Стадія апеляційного перегляду господарських справ являє собою важливу гарантію дотримання прав учасників процесу на об'єктивний, всебічний і законний судовий розгляд. Поява апеляційного провадження свідчить про розвиток господарського процесуального законодавства, що знайшло своє відображення і в діючому, і в перспективному законодавстві. Проте існує ряд проблемних питань, що потребують свого вирішення в проекті Господарського процесуального кодексу. Так, представляється необхідним відмовитися від обов'язку, покладеного на сторони процесу щодо надсилання копії апеляційної скарги (позовної заяви, касаційної скарги, тощо) іншій стороні. Крім того, необхідно внести зміни до законодавства й передбачити право сторін на укладення мирової угоди в господарському процесі на стадії апеляційного перегляду господарських справ.

Усі інші проблеми пов'язані з дослідженням особливостей реалізації прав учасників апеляційного провадження, особливостей діяльності суду й інших питань організації та здійснення правосуддя в господарських справах у суді апеляційної інстанції виходять за межі цієї статті й становлять перспективні напрямки подальших наукових розвідок.

Література

1. Конституція України // Відомості Верховної Ради України. - 1996. - № 30. - С. 141.
2. Про судоустрій та статус суддів: Закон України від 07 липня 2010 року // Відомості Верховної Ради України 2010. - № 44-45. - С. 529.
3. Господарський процесуальний кодекс України від 06.11.1991 р. // Відомості Верховної Ради України. - 1992. - № 6. - С. 56.
4. Мінченко Р.М., Погрібний С.О., Андронов І.В. та ін. Цивільний процес України: підручник / За заг. ред. д.ю.н., проф. Р.М. Мінченко - Херсон, 2014. - 720 с.
5. Цивільне процесуальне право України: Акаде-

мічний курс. - К.: Концерн "Видавничий дім Ін Юре", 2005. - 624 с.

6. Господарське процесуальне право: Підручник / О.П. Підцерковний, О.О. Квасніцька, Т.В. Степанова та ін.: за заг. ред. О.П. Підцерковного, М.Ю. Картузова. - Харків, 2011. - 400 с.

Дрішлюк В.І.

*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри господарсько-правових дисциплін
ОДУВС*

Надійшла до редакції: 21.02.2014